

ΠΕΡΕΚΛΑΔΙ

Σέξτος Ἐμπειρικός
ΠΥΡΡΩΝΕΙΟΙ ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΙΣ¹
(*Β. Πρῶτον, α- ιγ'*)

Секст Емпірик
НАРИСИ ПІРРОНІЗМУ
Книга I
(1-13)

¹ Ми пропонуємо увазі читача фрагмент першого українського перекладу «Нарисів», зробленого Лесею Звонською під науковою редакцією Олега Хоми. Ідеться про поточну робочу версію зазначеного тексту. Остаточного вигляду він набуде в повному перекладі «Нарисів», що вийде друком 2021 року у видавництві «Темпора» (Київ). Переклад готується в межах програми підтримки перекладів, запровадженої Культурною інституцією «Міжвухами».

Перекладено за виданням Σέξτος Ἐμπειρικός. (1992). *Πυρρώνειοι ὑποτυπώσεις*. Αθήνα: Κάκτος; текст зазначеного видання зіставлено з білінгвічним англомовним виданням Sextus Empiricus. (2002). *Outlines of Scepticism*. (R. G. Bury, Ed.). Cambridge Mass.: Harvard UP.

Примітки до перекладу складені Лесею Звонською під науковою редакцією Олега Хоми.

Ми відтворюємо традиційний розподіл тексту на книги, розділи та параграфи. У рукописах, що дійшли до нас (найбільш ранній датується кінцем XIV ст.), має місце розподіл на книги і розділи (останні – без заголовків). Утім, запроваджені видавцями XVI ст., ці заголовки є вельми зручними для читача, тож ми не бачимо причин від них відмовлятися. Розподіл на параграфи, що теж вельми спрощує орієнтування в тексті, традиційно відтворюється видавцями з часів запровадження в Йогана Альберта Фабриціуса Sextus Empiricus. (1718). *Sexti Empirici opera graece et latine...* (Johann A. Fabricius, Ed.). Lipsiae: Sumtu Joh. Friderici Gleditschii B. filii. Ми подаємо ці номери параграфів у куткових дужках <>. – *Прим. ред.*

ΠΥΡΡΩΝΕΙΩΝ ΥΠΟΤΥΠΩΣΕΩΝ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ

α'. Περὶ τῆς ἀνωτάτω διαφορᾶς τῶν φιλοσοφιῶν

<1> Τοῖς ζητοῦσι τι πρᾶγμα ἢ εὐρεσιν ἐπακολουθεῖν εἰκὸς ἢ ἄρνησιν εὐρέσεως καὶ ἀκαταληψίας ὁμολογίαν <2> ἢ ἐπιμονὴν ζητήσεως. Διόπερ ἴσως καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν ζητουμένων οἱ μὲν εὐρηκέναι τὸ ἀληθὲς ἔφασαν, οἱ δ' ἀπεφίησαν μὴ δυνατόν εἶναι τοῦτο <3> καταληφθῆναι, οἱ δὲ ἔτι ζητοῦσιν. Καὶ εὐρηκέναι μὲν δοκοῦσιν οἱ ἰδίως καλούμενοι δογματικοί, οἷον οἱ περὶ Ἀριστοτέλην καὶ Ἐπίκουρον καὶ τοὺς Στωικούς καὶ ἄλλοι τινές, ὡς δὲ περὶ ἀκαταλήπτων ἀπεφίησαν οἱ περὶ Κλειτόμαχον καὶ Καρνεάδην καὶ ἄλλοι Ἀκαδημαῖκοί, ζητοῦσι δὲ <4> οἱ σκεπτικοί. Ὅθεν εὐλόγως δοκοῦσιν αἱ ἀνωτάτω φιλοσοφίαι τρεῖς εἶναι, δογματικὴ Ἀκαδημαϊκὴ σκεπτικὴ.

Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἐτέροις ἀρμόσει λέγειν, περὶ δὲ τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς ὑποτυπωτικῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμεῖς ἐροῦμεν, ἐκεῖνο προειπόντες, ὅτι περὶ οὐδενὸς τῶν λεχθησομένων διαβεβαιούμεθα ὡς οὕτως ἔχοντος πάντως καθάπερ λέγομεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ νῦν φαινόμενον ἡμῖν ἱστορικῶς ἀπαγγέλλομεν περὶ ἐκάστου.

β'. Περὶ τῶν λόγων τῆς σκέψεως

<5> Τῆς σκεπτικῆς οὖν φιλοσοφίας ὁ μὲν λέγεται καθόλου λόγος ὁ δὲ εἰδικός, καὶ καθόλου μὲν ἐν ᾧ τὸν χαρακτήρα τῆς σκέψεως ἐκτιθέμεθα, λέγοντες τίς ἔννοια αὐτῆς καὶ τίνες ἀρχαὶ καὶ τίνες λόγοι, τί τε κριτήριον καὶ τί τέλος, καὶ τίνες οἱ τρόποι τῆς ἐποχῆς, καὶ πῶς παραλαμβάνομεν τὰς σκεπτικὰς ἀποφάσεις, καὶ τὴν διάκρισιν τῆς σκέψεως ἀπὸ τῶν παρακειμένων αὐτῇ <6> φιλοσοφιῶν· εἰδικὸς δὲ ἐν ᾧ πρὸς ἕκαστον μέρος τῆς καλουμένης φιλοσοφίας ἀντιλέγομεν. Περὶ τοῦ καθόλου δὴ πρῶτον διαλάβωμεν λόγου, ἀρξάμενοι τῆς ὑψηλῆσεως ἀπὸ τῶν τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς ὀνομάτων.

γ'. Περὶ τῶν ὀνομασιῶν τῆς σκεπτικῆς

<7> Ἡ σκεπτικὴ τοίνυν ἀγωγή καλεῖται μὲν καὶ ζητητικὴ ἀπὸ ἐνεργείας τῆς κατὰ τὸ ζητεῖν καὶ σκέπτεσθαι, καὶ ἐφεκτικὴ ἀπὸ τοῦ μετὰ τὴν ζήτησιν περὶ τὸν σκεπτόμενον γινομένου πάθους, καὶ ἀπορητικὴ ἦτοι ἀπὸ τοῦ περὶ παντὸς ἀπορεῖν καὶ ζητεῖν, ὡς ἔνιοι φασιν, ἢ ἀπὸ τοῦ ἀμχανεῖν πρὸς συγκατάθεσιν ἢ ἄρνησιν, καὶ Πυρρώνειος ἀπὸ τοῦ φαίνεσθαι ἡμῖν τὸν Πύρρωνα σωματικώτερον καὶ ἐπιφανέστερον τῶν πρὸ αὐτοῦ προσεληλυθέναι τῇ σκέψει.

² Ужитий у грецькій назві твору іменник ὑποτύπωσις означає «начерк», «нарис», «опис в загальних рисах», «загальні положення».

³ Дієслово ζητέω має значення «шукаати», «розшукувати», «намагатися», «вимагати», «досліджувати»; ми перекладаємо як «шукаати», так і «досліджувати», оскільки мається на думці не просто пошук чи розшук, а дослідження і вивчення; рідше, де дозволяє контекст, ми вживаємо «шукаати» з певними дослідницькими конотаціями; дієприкметник ζητούμενος, відповідно, «досліджуваний», «пошукуваний»; іменник ζήτησις «пошук», «дослідження» тощо.

⁴ Іменник ἀκαταλήψια складається із заперечного префікса ἀ- «не» та іменника κατάληψις «схоплення», «оволодіння», «осягнення», похідний від дієслова καταλαμβάνω «схоплювати», «хапати», «вхоплювати», «охоплювати», «ловити», «вловлювати», «сприймати», «досягати», «втямлювати» (див. вище, с. 97-98). Оскільки у Секста це поле етимологічно споріднених лексем різних частин мови надзвичайно широке та має термінологічний вжиток, ми послідовно перекладаємо їх похідними від «осягати» як такого, що має близьку внутрішню форму й можливість словотворення в різних частинах мови: осягати, осягнути \ осягти, (не)осягненність, (не)осягнений тощо. ЕС Фасмера «сягати – досягати, хапати, від праслов. *segiti» (т. III, с. 825). НТС (Новий тлумачний словник української мови) тлумачить «осягати – охоплювати, обіймати з усіх боків; бачити з усіх боків» (т. 2, с. 500). Прикметно, що в лат. перекладі Етьєна κατάλαψία» відтворюється через comprehendere, що в схоластичній латині означає саме повноту, усебічність схоплення, зокрема пізнавального; див., наприклад, в Аквіната: «comprehendere dicitur quasi simul prendere id est capere, et ideo illud proprie comprehenditur, quod simul capitur id est cum omnibus, quae eius sunt» (4 Sent., 49. 2).

ІЗ ТРЬОХ [КНИГ] НАРИСІВ ПІРРОНІЗМУ² [КНИГА] ПЕРША

1. Про найголовніші розбіжності філософій

<1> Ті, хто шукають³ якусь річ, схоже, досягають у підсумку [ἐλακολουθεῖν] або її знаходження, або заперчення її знаходження й визнання її неосягненності [ἀκαταληψία]⁴, <2> або продовження пошуку. Певне тому і стосовно речей, які шукує філософія, деякі казали, що знайшли істину, деякі заявляли, що її неможливо <3> осягнути⁵, а деякі, що ще шукають. І ті, які гадають⁶, що знайшли, називаються по-особливому «догматики», як от послідовники Арістотеля, Епікура, стоїків та деякі інші; про неосягненність [істини] заявляли послідовники Клітомаху, Карнеада й інші академіки; шукають <4> же скептики. Звідси доречно гадати, що існують три найголовніші філософії: догматична, академічна і скептична.

Про решту пасуватиме казати іншим, ми ж на даний момент нарисово скажемо про скептичний підхід, попередньо зауваживши: ні про що з висловленого нами, ми не твердимо, ніби все є так, як ми кажемо, але сповіщаємо, на зразок істориків, про кожну річ згідно з тим, якою вона нам являється⁷ нині.

2. Про смисли [τῶν λόγων] скепсису

<5> Кажуть, що існує загальний і видовий смисли скептичної філософії; загальний – коли ми викладаємо характер скепсису, кажучи, яким є його поняття [ἐννοια], начала [ἀρχαί], смисли [λόγοι], критерій [κρίτηριον], мета [τέλος], способи утримання [τρόποι τῆς ἐλοχῆς]⁸, а також те, як ми розуміємо скептичні заперчення та розрізнення скепсису й суміжних із ним <6> філософій; а видовий, – коли ми говоримо проти кожної частини того, що зветься філософією. Спершу ми займемося загальним смислом, розпочавши зі вказівок про найменування скептичного підходу.

3. Про найменування скептичного [підходу]

<7> Отже, скептичний підхід називається: пошуковим [ζητητική] за діяльністю з пошуку й розгляду; утримувальним [ἐφεκτική] – за підвпливним станом [πᾶθος], який після пошуку виникає в того, хто розглядає; сповненим сумнівів [ἀπορητική]⁹ чи то від того, що сумнівається [ἀπορεῖν] в усьому й шукає, як кажуть деякі, чи то від спантеличення [ἀπιχανεῖν]¹⁰ стосовно згоди чи заперчення; Пірроновим через те, що, як нам здається, Піррон підійшов до скепсису більш ґрунтовно й більш виявно [ἐπιφανέστερον], ніж його попередники.

⁵ Див. Прим. 4.

⁶ Дієслово δοκέω послідовно перекладаємо «гадати», іноді (де контекст зміщує конотації) – «вважати»; безособову форму δοκέει з давальним відмінком «видається комусь»; про однокореневі слова див. Прим. 25, 28. Також див. вище, с. 95, 97.

⁷ Слова з коренем φα(ι)ν- (від φαίνο «являти», «показувати», «виявляти»; медіальні форми – «виявлятися (з очевидністю)», «бути очевидним», «(ви)являти себе», «здаватися») ми намагаємося відтворити словформами з відповідним коренем «яв-». Дієприкметник τὸ φαίνόμενον (найчастіше субстантивований), який традиційно перекладається як «явище», ми пропонуємо відтворювати дієприкметниковою формою «явлене» та субстантивованим прикметником «явне». Див. прим. 11 і вище, с. 94-95.

⁸ Іменник ἐλοχῆ «зупинка», «затримка»; у філософському ужитку – «утримання від суджень». Відповідно, дієслово ἐλοχέω («мати», «тримати», «стримувати», «утримуватися», «зупинятися») перекладаємо «утримуватися [від суджень]», віддієслівний прикметник ἐφεκτικός – «утримувальний». Див. вище, с. 93-94.

⁹ Дієслівний прикметник ἀπορητικός «той, що сумнівається», «сповнений сумнівів» походить від дієслова ἀπορέω «потребувати», «бути в утрудненні», «бути в безвиході», «сумніватися». Переклад «сумнів» та «сумнівний» уводить в іншу, негрецьку парадигму мислення, оскільки «су-мнів» походить від праслов'янського кореня *mnenī, спорідненого з латинським mēnī та грецьким μένοω «пам'ятати». Тому наш переклад, що віддає данину сучасному українському слововжиткові, де «сумнів» міцно пов'язаний зі скепсисом, неминуче приховує іншого смислового наповнення характеру ἀπορέω «перебувати в глухому куті». Див. прим. 10, 15, а також вище, с. 97.

¹⁰ Співвіднесення ἀπορητική з ἀπιχανεῖν свідчить, що тут не просто «сумнів», а саме «безвихідь», більш драматичний стан, що не відтворюється повною мірою через український відповідник «сповнений сумнівів», проте переклад ἀπορητική «безвихідний» у цьому контексті щодо скептичного підходу неприйнятний.

δ'. Τί ἐστι σκέψις

<8> Ἔστι δὲ ἡ σκεπτικὴ δύναμις ἀντιθετικὴ φαινομένων τε καὶ νοουμένων καθ' οἰονδήποτε τρόπον, ἀφ' ἧς ἐρχόμεθα διὰ τὴν ἐν τοῖς ἀντικειμένοις πράγμασι καὶ λόγοις ἰσοσθένειαν τὸ μὲν πρῶτον εἰς ἐποχὴν, τὸ δὲ μετὰ <9> τοῦτο εἰς ἀταραξίαν.

« **Δύναμιν** » μὲν οὖν αὐτὴν καλοῦμεν οὐ κατὰ τὸ περιεργον ἀλλ' ἀπλῶς κατὰ τὸ δύνασθαι

« **φαινόμενα** » δὲ λαμβάνομεν νῦν τὰ αἰσθητά, διόπερ ἀντιδιαστέλλομεν αὐτοῖς τὰ νοητά.

Τὸ δὲ « καθ' οἰονδήποτε τρόπον » δύναται προσαρμόζεσθαι καὶ τῇ δυνάμει, ἵνα ἀπλῶς τὸ τῆς δυνάμεως ὄνομα, ὡς εἰρήκαμεν, παραλαμβάνομεν, καὶ τῷ « ἀντιθετικὴ φαινομένων τε καὶ νοουμένων »· ἐπεὶ γὰρ ποικίλως ἀντιτίθεμεν ταῦτα, ἢ φαινόμενα φαινομένοις ἢ νοοῦμενα νοουμένοις ἢ ἐναλλάξ ἀντιτιθέντες, ἵνα πᾶσαι αἱ ἀντιθέσεις ἐμπεριέχωνται, λέγομεν « καθ' οἰονδήποτε τρόπον ». Ἡ « καθ' οἰονδήποτε τρόπον φαινομένων τε καὶ νοουμένων », ἵνα μὴ ζητῶμεν πῶς φαίνεται τὰ φαινόμενα ἢ πῶς νοεῖται τὰ νοούμενα, <10> ἀλλ' ἀπλῶς ταῦτα λαμβάνομεν.

« **Ἀντικειμένους** » δὲ λόγους παραλαμβάνομεν οὐχὶ πάντως ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, ἀλλ' ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ μαχομένου.

« **Ἴσοσθένειαν** » δὲ λέγομεν τὴν κατὰ πίστιν καὶ ἀπιστίαν ἰσότητα, ὡς μηδὲνα μηδενὸς προκεῖσθαι τῶν μαχομένων λόγων ὡς πιστότερον.

« **Ἐποχὴ** » δὲ ἐστὶ στάσις διανοίας δι' ἣν οὔτε αἴρομέν τι οὔτε τίθεμεν.

« **Ἀταραξία** » δὲ ἐστὶ ψυχῆς ἀοχλησία καὶ γαληνότης. Πῶς δὲ τῇ ἐποχῇ συνεισέρχεται ἡ ἀταραξία, ἐν τοῖς περὶ τέλους ὑπομήσομεν.

ε'. Περὶ τοῦ σκεπτικοῦ

<11> Καὶ ὁ Πυρρώνειος δὲ φιλόσοφος δυνάμει τῇ τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς ἐννοία συναποδέδοται· ἐστὶ γὰρ ὁ μετέχων ταύτης τῆς δυνάμεως.

ς'. Περὶ ἀρχῶν τῆς σκέψεως

<12> Ἀρχὴν δὲ τῆς σκεπτικῆς αἰτιώδη μὲν φαμεν εἶναι τὴν ἐλπίδα τοῦ ἀταρακτήσειν· οἱ γὰρ μεγαλοφυεῖς τῶν ἀνθρώπων ταρασσόμενοι διὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι ἀνωμαλίαν, καὶ ἀποροῦντες τίσιν αὐτῶν χρὴ μᾶλλον συγκατατίθεσθαι, ἤλθον ἐπὶ τὸ ζητεῖν, τί τε ἀληθές ἐστὶν ἐν τοῖς πράγμασι καὶ τί ψεῦδος, ὡς ἐκ τῆς ἐπικρίσεως τούτων ἀταρακτήσοντες. Συστάσεως δὲ τῆς σκεπτικῆς ἐστὶν ἀρχὴ μάλιστα τὸ παντὶ λόγῳ λόγον ἴσον ἀντικεῖσθαι· ἀπὸ γὰρ τούτου καταλήγειν δοκοῦμεν εἰς τὸ μὴ δογματίζειν.

4. Що таке скепсис?

<8> Скептичною ж є здатність [δύναμις], що в будь-який можливий спосіб [τρόπον] протиставляє явлене¹¹ [φαινόμενον] і мислиме [νοούμενον]; звідси, унаслідок рівносильності [ἰσοσθένεια] в протилежних речах і міркуваннях [λόγοι], ми приходимо спершу до утримання [ἐποχή], <9> а потім і до незбуреності [ἀταραξία¹²]. Про здатність [δύναμιν] ми говоримо не надмірно [заглиблюючись], але просто як про щось, що є здатним [δύνασθαι]. Явлене ми нині приймаємо як те, що відчувається [αἰσθητά], тож протиставляємо йому те, що мислиться [νοητά]. А вираз «у будь-який можливий спосіб» може поєднуватися зі здатністю, щоби просто, як ми сказали, збагнути назву «здатність», або із виразом «та, що протиставляє явлене і мислиме», бо ми це протиставляємо різноманітно, а саме: чи явлене – явленому, чи мислиме – мислимому, чи протиставляємо навіпереміну; і щоби всі ці протиставлення охопити [ἐμπριέχοντα], ми кажемо: «у будь-який можливий спосіб». Або [сполучаємо у вислів] «у будь-який можливий спосіб [протиставляє] явлене і мислиме», щоби ми не шукали, як виявляється явлене і як мислиться мислиме, <10> а просто їх прийняли.

Під протилежними ж міркуваннями ми розуміємо не неодмінно заперечення чи ствердження, а просто те, що вони борються одне з одним.

Рівносильністю ми називаємо просто рівність стосовно довіри й недовіри, оскільки жодне з протилежних міркувань не має переваги над іншим як більш гідне віри [πιστότερον].

Утриманням [від суджень] є такий стан думки [στάσις διανοίας], при якому ми нічого й не відкидаємо, і не покладаємо. Незбуреність¹³ – це душевні безклопітність [ἀοχλησία] і спокій. А яким же чином разом із утриманням входить незбуреність, те ми згадаємо в [міркуваннях] про мету¹⁴.

5. Про скептика

<11> А [поняття] «Пірронів філософ» може бути [δυνάμει] показане разом [συναποδέδοται] із поняттям скептичного підходу, адже це той, хто причетний до цієї здатності.

6. Про начала [ἀρχῶν] скепсису

<12> Ми говоримо, що причинивим началом скепсису є сподівання [досягти] незбуреності, адже обдаровані від природи люди збурюються через невідповідність [ἀνωμαλία] у речах і, перебуваючи в безвиході¹⁵, із якими з них слід радше погоджуватися, дійшли до пошуку того, що в речах є істинним, а що хибним, щоби по тому, як розсудять стосовно них, не збурюватися. Началом скептичного стану [συστάσεως σκεπτικῆς] передовсім є те, що кожному міркуванню протиставляється рівне йому міркування, бо внаслідок цього ми, як гадаємо, доходимо до недогматизування.

¹¹ Субстантивованій дієприкметник медіального та пасивного станів τὸ φαινόμενον, утворений від φάινω дієслова «являти[ся], показувати[ся], виявляти[ся], здаватися, являти себе» традиційно перекладається як «явище». НТС пояснює: «явище – зовнішній вияв сутності предметів, процесів; безпосереднє відбиття речі в почуттєвому сприйнятті». Ми послуговуємося відповідниками «явлене» або «явне» (див. вище, с. 95-96).

¹² Іменник ἀταραξία [має заперечний префікс ἀ- «не»] вказує на відсутність таραχή «хвилювання», «збурення», «замішання», «сум'яття»; похідний від дієслова тарάττω «змішувати», «збурювати», «тривожити», «потрясати», «хвилювати». Див. вище, с. 92, 94.

¹³ Див. прим. 12.

¹⁴ Див. 1.25-30. – При посиланні на «Нариси пірронізму» ми вказуємо номер книги та, після крапки, номер параграфа.

¹⁵ Щодо лексико-семантичного поля «безвихідь» див. Прим. 9-10, а також вище, с. 97.

ζ'. Εἰ δογματίζει ὁ σκεπτικός

<13> Λέγομεν δὲ μὴ δογματίζειν τὸν σκεπτικὸν οὐ κατ' ἐκεῖνο τὸ σημαινόμενον τοῦ δόγματος καθ' ὃ δόγμα εἶναι φασὶ τινες κοινότερον τὸ εὐδοκεῖν τινι πράγματι (τοῖς γὰρ κατὰ φαντασίαν κατηναγκασμένοις πάθεσι συγκατατίθεται ὁ σκεπτικός, οἷον οὐκ ἂν εἴποι θερμαίνόμενος ἢ ψυχόμενος ὅτι δοκῶ μὴ θερμαίνεσθαι ἢ ψύχεσθαι), ἀλλὰ μὴ δογματίζειν λέγομεν καθ' ὃ δόγμα εἶναι φασὶ τινες τὴν τινι πράγματι τῶν κατὰ τὰς ἐπιστήμας ζητουμένων ἀδήλων συγκατάθεσιν <14> (οὐδενὶ γὰρ τῶν ἀδήλων συγκατατίθεται ὁ Πυρρώνειος). Ἀλλ' οὐδὲ ἐν τῷ προφέρεσθαι περὶ τῶν ἀδήλων τὰς σκεπτικὰς φωνάς, οἷον τὴν « οὐδὲν μᾶλλον » ἢ τὴν « οὐδὲν ὀρίζω » ἢ τινὰ τῶν ἄλλων περὶ ὧν ὕστερον λέξομεν δογματίζει. Ὁ μὲν γὰρ δογματίζων ὡς ὑπάρχον τίθεται τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο ὃ λέγεται δογματίζειν, ὃ δὲ σκεπτικός τὰς φωνὰς τίθησι ταύτας οὐχ ὡς πάντως ὑπαρχούσας· ὑπολαμβάνει γὰρ ὅτι, ὥσπερ ἡ « πάντα ἐστὶ ψευδῆ » φωνὴ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὴν ψευδῆ εἶναι λέγει, καὶ ἡ « οὐδὲν ἐστὶ ἀληθές » ὁμοίως, οὕτως καὶ ἡ « οὐδὲν μᾶλλον » μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἑαυτὴν φησὶ μὴ μᾶλλον εἶναι καὶ διὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἑαυτὴν συμπεριγράφει. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σκεπτικῶν <15> φωνῶν λέγομεν. Πλὴν ἀλλ' εἰ ὁ δογματίζων τίθησιν ὡς ὑπάρχον τοῦτο ὃ δογματίζει, ὃ δὲ σκεπτικός τὰς φωνὰς αὐτοῦ προφέρεται ὡς δυνάμει ὑφ' ἑαυτῶν περιγράφεσθαι, οὐκ ἂν ἐν τῇ προφορᾷ τούτων δογματίζειν λεχθεῖη. Τὸ δὲ μέγιστον, ἐν τῇ προφορᾷ τῶν φωνῶν τούτων τὸ ἑαυτῷ φαινόμενον λέγει καὶ τὸ πάθος ἀπαγγέλλει τὸ ἑαυτοῦ ἀδοξάστως, μηδὲν περὶ τῶν ἔξωθεν ὑποκειμένων διαβεβαιούμενος.

η'. Εἰ αἴρεσιν ἔχει ὁ σκεπτικός

<16> Ὅμοιος δὲ φερόμεθα καὶ ἐν τῷ ἐρωτᾶσθαι εἰ αἴρεσιν ἔχει ὁ σκεπτικός. Εἰ μὲν (γὰρ) τις αἴρεσιν εἶναι λέγει πρόσκλισιν δόγμασι πολλοῖς ἀκολουθίαν ἔχουσι πρὸς ἄλληλά τε καὶ (τὰ) φαινόμενα, καὶ λέγει δόγμα πράγματι ἀδήλω συγκατάθεσιν, φήσομεν μὴ ἔχειν αἴρεσιν. <17> Εἰ δὲ τις αἴρεσιν εἶναι φάσκει τὴν λόγῳ τινὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀκολουθοῦσαν ἀγωγὴν, ἐκεῖνου τοῦ λόγου ὡς ἐστὶν ὀρθῶς δοκεῖν ζῆν ὑποδεικνύοντος (τοῦ ὀρθῶς μὴ μόνον κατ' ἀρετὴν λαμβανομένου ἀλλ' ἀφελέστερον) καὶ ἐπὶ τὸ ἐπέχειν δύνασθαι διατείνοντος, αἴρεσιν φαμεν ἔχειν· ἀκολουθοῦμεν γὰρ τινὶ λόγῳ κατὰ τὸ φαινόμενον ὑποδεικνύντι ἡμῖν τὸ ζῆν πρὸς τὰ πάτρια ἔθη καὶ τοὺς νόμους καὶ τὰς ἀγωγὰς καὶ τὰ οἰκεῖα πάθη.

θ'. Εἰ φυσιολογεῖ ὁ σκεπτικός

<18> Παραπλήσια δὲ λέγομεν καὶ ἐν τῷ ζητεῖν εἰ φυσιολογητέον τῷ σκεπτικῷ· ἔνεκα μὲν γὰρ τοῦ μετὰ βεβαίου πείσματος ἀποφαίνεσθαι περὶ τίνος τῶν κατὰ τὴν φυσιολογίαν δογματιζομένων οὐ φυσιολογοῦμεν, ἔνεκα δὲ τοῦ παντὶ λόγῳ λόγον ἴσον ἔχειν ἀντιτιθέμεναι καὶ τῆς ἀταραξίας ἀπτόμεθα τῆς φυσιολογίας. Οὕτω δὲ καὶ τὸ λογικὸν μέρος καὶ τὸ ἠθικὸν τῆς λεγομένης φιλοσοφίας ἐπερχόμεθα.

7. Чи догматизує скептик?

<13> Ми кажемо, що скептик не догматизує, але не в тому значенні поняття «догми», в якому дехто на загал називає догмою схвальну гадку [εὐδοκεῖν] про будь-яку річ (бо скептик погоджується з підвпливними станами, до яких примушує уявлення [φαντασίαν]¹⁶, як от, коли йому тепло чи холодно, він не міг би сказати, що гадає, ніби йому не тепло чи не холодно). Але ми кажемо, що не догматизуємо в тому значенні, в якому деякі називають догмою згоду з будь-якою із досліджуваних наукою неясних речей <14> (бо Пірронів філософ не погоджується ні з чим неясним). Він не догматизує навіть тоді, коли проголошує скептичні вислови про неясне, як, наприклад, «нічого більше» чи «нічого не визначаю», чи що-інше з того, про що ми згодом скажемо¹⁷. А той, хто догматизує, покладає, що річ, про яку він догматично говорить, [насправді] існує; скептик же не покладає, що ці вислови неодмінно існують, бо він припускає, що як вислів «усе є хибне» разом із іншими проголошує хибним і самого себе, так само й «ніщо не істинне», а так само й «нічого більше» разом із іншими називає й самого себе не більше [істинним] і через це разом з іншими описує й самого себе. Те ж <15> ми говоримо і про інші скептичні вислови. Окрім того, позаяк догматик покладає існування того, що він догматизує, тоді як скептик проголошує свої вислови здатними обмежити самих себе, то не можна сказати, що проголошуючи їх, він догматизує. Головне ж у тому, що проголошуючи ці вислови, він говорить про явлене йому самому і сповіщає про свій власний підвпливний стан, не складаючи гадок про нього та нічого не стверджуючи про зовнішні [предмети].

8. Чи має скептик учення¹⁸?

<16> Так само ми чинимо й із питанням, чи має скептик учення. Якщо під ученням хтось розуміє схильність до численних догм, пов'язаних одна з одною, а також із явленим, і каже, що догма – це згода з неясною річчю, тоді ми скажемо, що не маємо учення. <17> Якщо ж хтось говорить, що вчення – це підхід, який відповідає якомусь міркуванню залежно від явленого; а те міркування, як гадається, указує, як слід правильно жити (ми приймаємо «правильно» не лише як «згідно з чеснотою», але й у простішому розумінні) і тяжіти [διατείνοντες] до здатності утримуватися [від суджень]; тоді ми скажемо, що маємо вчення. Бо ми йдемо за тим міркуванням, яке вказує нам, згідно з явленим, як жити за батьківськими звичаями і за законами, і за усталеним ладом, і за власними підвпливними станами.

9. Чи вивчає скептик природу¹⁹ [φυσιολογεί]?

<18> Так само скажемо, коли запитують, чи потрібно скептику вивчати природу: ми вивчаємо природу не задля того, щоб із твердою переконаністю заявляти про котрусь із догм, до яких удаються при вивченні природи, а щоб мати змогу протиставити всякому міркуванню рівне йому, і заради [досягнення] незбуреності. Так само ми підходимо й до логічної, і до етичної частин того, що зветься філософією.

¹⁶ Іменник φαντασία (від дієслова φαίνω, див. Прим. 7) означає «показ», «враження», «уявлення»; для збереження лексико-семантичної спорідненості перекладаємо його як «уявлення». Також див. вище, с. 96.

¹⁷ Див. I.187 і далі.

¹⁸ Вважаємо, що іменник αἵρεσις («вибір», «схильність», «напрямок», «вчення», «школа») доцільно перекласти як «вчення». Про вчення скептиків пише Діоген Лаертський (I, 20).

¹⁹ Дієслово φυσιολογέω (від φύσις «природа» та λόγος «міркування», «вивчення») неможливо перекласти одним словом.

ι'. Εἰ ἀναιρεῖ τὰ φαινόμενα

<19> Οἱ δὲ λέγοντες ὅτι ἀναιροῦσι τὰ φαινόμενα οἱ σκεπτικοὶ ἀνήκοοί μοι δοκοῦσιν εἶναι τῶν παρ' ἡμῖν λεγομένων· τὰ γὰρ κατὰ φαντασίαν παθητικὴν ἀβουλήτως ἡμᾶς ἄγοντα εἰς συγκατάθεσιν οὐκ ἀνατρέπομεν, ὡς καὶ ἔμπροσθεν ἐλέγομεν· ταῦτα δὲ ἐστὶ τὰ φαινόμενα. Ὅταν δὲ ζητῶμεν, εἰ τοιοῦτον ἔστι τὸ ὑποκείμενον ὅποιον φαίνεται, τὸ μὲν ὅτι φαίνεται δίδομεν, ζητοῦμεν δ' οὐ περὶ τοῦ φαινομένου ἀλλὰ περὶ ἐκείνου ὃ λέγεται περὶ τοῦ φαινομένου· τοῦτο δὲ διαφέρει τοῦ ζητεῖν περὶ αὐτοῦ τοῦ <20> φαινομένου. Οἷον φαίνεται (μὲν) ἡμῖν γλυκάειν τὸ μέλι (τοῦτο συγχωροῦμεν· γλυκαζόμεθα γὰρ αἰσθητικῶς), εἰ δὲ καὶ γλυκὸν ἔστιν ὅσον ἐπὶ τῷ λόγῳ, ζητοῦμεν· ὃ οὐκ ἔστι τὸ φαινόμενον ἀλλὰ (τὸ) περὶ τοῦ φαινομένου λεγόμενον. Ἐὰν δὲ καὶ ἄντικρυς κατὰ τῶν φαινομένων ἐρωτῶμεν λόγους, οὐκ ἀναιρεῖν βουλόμενοι τὰ φαινόμενα τούτους ἐκτιθέμεθα, ἀλλ' ἐπιδεικνύντες τὴν τῶν δογματικῶν προπέτειαν· εἰ γὰρ τοιοῦτος ἀπατεῶν ἐστὶν ὁ λόγος ὥστε καὶ τὰ φαινόμενα μόνον οὐχὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὑφαρπάζειν, πῶς οὐ χρὴ ὑφορᾶσθαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἀδήλοις, ὥστε μὴ κατακολουθοῦντας αὐτῷ προπετεῦσθαι.

ια'. Περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς σκεπτικῆς

<21> Ὅτι δὲ τοῖς φαινομένοις προσέχομεν, δῆλον ἀπὸ τῶν λεγομένων ἡμῖν περὶ τοῦ κριτηρίου τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς. Κριτήριον δὲ λέγεται διχῶς, τό τε εἰς πίστιν ὑπάρξεως ἢ ἀνυπαρξίας λαμβανόμενον, περὶ οὗ ἐν τῷ ἀντιρρητικῷ λέξομεν λόγῳ, τό τε τοῦ πράσσειν, ᾧ προσέχοντες κατὰ τὸν βίον τὰ μὲν πράσσομεν τὰ δ' οὐ, <22> περὶ οὗ νῦν λέγομεν. Κριτήριον τοίνυν φαμὲν εἶναι τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς τὸ φαινόμενον, δυνάμει τὴν φαντασίαν οὕτω καλοῦντες· ἐν πείσει γὰρ καὶ ἀβουλήτῳ πάθει κειμένη ἀζήτητός ἐστίν. Διὸ περὶ μὲν τοῦ φαίνεσθαι τοῖον ἢ τοῖον τὸ ὑποκείμενον οὐδεὶς ἴσως ἀμφισβητήσει, περὶ <23> δὲ τοῦ εἰ τοιοῦτον ἔστιν ὅποιον φαίνεται ζητεῖται. Τοῖς φαινομένοις οὖν προσέχοντες κατὰ τὴν βιωτικὴν τήρησιν ἀδοξάστως βιοῦμεν, ἐπεὶ μὴ δυνάμεθα ἀνενέργητοι παντάπασιν εἶναι. Ἔοικε δὲ αὕτη ἡ βιωτικὴ τήρησις τετραμερὴς εἶναι καὶ τὸ μὲν τι ἔχειν ἐν ὑψηλήσει φύσεως, τὸ δὲ ἐν ἀνάγκῃ παθῶν, τὸ δὲ ἐν παραδόσει <24> νόμων τε καὶ ἔθῶν, τὸ δὲ ἐν διδασκαλίᾳ τεχνῶν, ὑψηλήσει μὲν φυσικῇ καθ' ἣν φυσικῶς αἰσθητικοὶ καὶ νοητικοὶ ἐσμεν, παθῶν δὲ ἀνάγκῃ καθ' ἣν λιμὸς μὲν ἐπὶ τροφήν ἡμᾶς ὀδηγεῖ, δίψος δ' ἐπὶ πόμα, ἔθῶν δὲ καὶ νόμων παραδόσει καθ' ἣν τὸ μὲν εὐσεβεῖν παραλαμβάνομεν βιωτικῶς ὡς ἀγαθὸν τὸ δὲ ἀσεβεῖν ὡς φαῦλον, τεχνῶν δὲ διδασκαλίᾳ καθ' ἣν οὐκ ἀνενέργητοὶ ἐσμεν ἐν αἷς παραλαμβάνομεν τέχναις. Ταῦτα δὲ πάντα φαμὲν ἀδοξάστως.

²⁰ Фраза ἐρωτῶν λόγους «висловлювати міркування» (дієслово ἐρωτάω «запитувати», «розпитувати»), «ставити запитання») указує на діалектичний метод обмірковування запитань-відповідей для формулювання висновків.

²¹ Іменник пропéτεια «поспішність», «необачність»; однокореневе дієслово проπετεῖομαι ми перекладаємо, відповідно, «бути необачним».

²² Див. 2.14 і далі.

10. Чи заперечує [скептик] явлене?

<19> Ті, хто говорять, що скептики заперечують явлене [φαινόμενα], мені видаються необізнаними з тим, про що говоримо ми; як було раніше нами сказано, ми не відкидаємо того, що, через підвпливний стан уявлення [κατὰ φαντασίαν παθητικὴν], мимоволі [ἄβουλήτως] приводить нас до згоди, а це і є явлене. Коли ж ми шукаємо, чи таким є предмет, яким являє себе, ми погоджуємося, що він являє себе; бо шукаємо ми не явлене, а те, що говориться про нього: адже це відрізняється від пошукування щодо самого <20> явленого. Наприклад, мед для нас виявляється солодким (ми з цим згодні, адже відчуваємо солодкість). Але чи таким є солодке, як ми говоримо, саме цього ми дошукуємося, бо це не є явлене, а те, що ми говоримо про явлене. Якщо ж ми напряму висловлюємо міркування²⁰ проти явленого, то викладаємо їх, бажаючи не заперечити явлене, а вказати на необачність²¹ догматиків. Бо якщо слово є настільки оманливим, що майже приховує від наших очей явлене, то як же не мати до нього недовіри в речах неясних, щоби, ідучи за ним, [бува] не стати необачним?

11. Про критерій скепсису

<21> А те, що ми зосереджуємося на явленому, ясно зі сказаного нами про критерій скептичного підходу. Про критерій говорять двоїсто: це те, що приймається для увірогіднення [πίστιν] існування чи неіснування, про що ми скажемо у спростувальному міркуванні²², або те, що приймається для діяльності та притримуючись чого ми в житті одне робимо, а інше ні; саме <22> про це ми зараз говоримо. Тож ми кажемо, що критерієм скептичного підходу є явлене, маючи на увазі уявлення, яке полягає в душевному хвилюванні²³ й мимовільних підвпливних станах і яке не улягає дослідженню [ἄζητητός]²⁴. Тому, певне, ніхто не сперечатиметься, <23> що предмет являє себе таким чи таким, але шукатиме, чи є він саме таким, яким являє себе. Таким чином, зосереджуючись на явленому, ми живемо, дотримуючись [перебігу] життя, без гадок²⁵, позаяк ми не можемо бути цілковито бездіяльними. Видається, що це дотримання [перебігу] життя є четверистим: як поводитися [під впливом] вказівок природи; у вимушених підвпливних станах²⁶; за успадкованими <24> законами і звичаями; у вивченні мистецтв; тобто, як поводитися [під впливом] вказівок природи, згідно з якими ми здатні природно відчувати й розуміти; у вимушених підвпливних станах, коли голод веде нас до їжі, а спрага до питва; за успадкованими законами і звичаями, за якими в житті благочестя ми приймаємо як добро, а нечестя як зло; у вивченні мистецтв²⁷, згідно з яким ми не є бездіяльними у тих мистецтвах, які переймаємо. Про це все ми говоримо без гадок.

²³ Іменник *λεῖσις* (від дієслова *πάσχω* «потерпати», «страждати», «заснавати», «переносити», «відчувати») споріднений з іменником *πάθος*, що вказує на пасивний стан, який виникає внаслідок «потерпання», «страждання» тощо. Точне значення *λεῖσις* – душевне хвилювання, емоції; так Секст визначає легенькі відчуття й найменші емоційні порухи (пор. Проти вчених, 7.237).

²⁴ Дієслівний прикметник *ἄζητητός* (від дієслова *ζητέω*; див. Прим. 3) означає пасивну можливість: «той, який не може бути дослідженим», «той, якого не потрібно досліджувати».

²⁵ Прислівник *ἀδοξάστως* (заперечний префікс *ἀ-* та *δόξα* «гадка», «(загальноприйнята) думка», лат. *opinio*) важко перекласти однослівно; контекстуально перекладаємо: «без гадок», «не гадаючи», «не складаючи гадок». Див. вище, с. 97.

²⁶ Вираз *ἐν ἀνάγκῃ παθόν* (дослівно «у необхідності станів»). Іменник *πάθος* послідовно перекладається як «підвпливний стан», що вказує на результат зазнавання дії, потерпання. Такий відповідник обрано через принцип уникання латинізмів, застосований в цьому перекладі. Відповідник «пасивний», вельми доречний в цьому випадку, на жаль, є латинізмом.

²⁷ Іменник *τέχνη* – «ремесло», «уміння», «мистецтво».

ιβ'. Τί τὸ τέλος τῆς σκεπτικῆς

<25> Τούτοις ἀκόλουθον ἂν εἶη καὶ περὶ τοῦ τέλους τῆς σκεπτικῆς ἀγωγῆς διεξελεθῆναι. Ἔστι μὲν οὖν τέλος τὸ οὐ χάριν πάντα πράττεται ἢ θεωρεῖται, αὐτὸ δὲ οὐδενὸς ἔνεκα, ἢ τὸ ἔσχατον τῶν ὀρεκτῶν. Φαμὲν δὲ ἄχρι νῦν τέλος εἶναι τοῦ σκεπτικοῦ τὴν ἐν τοῖς κατὰ δόξαν ἀταραξίαν καὶ ἐν τοῖς κατηναγκασμένοις μετριοπάθειαν. <26> Ἀρξάμενος γὰρ φιλοσοφεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰς φαντασίας ἐπικρίναι καὶ καταλαβεῖν, τίνες μὲν εἰσιν ἀληθεῖς τίνες δὲ ψευδεῖς, ὥστε ἀταρακτῆσαι, ἐνέπεσεν εἰς τὴν ἰσοσθενῆ διαφωνίαν, ἣν ἐπικρίναι μὴ δυνάμενος ἐπέσχευ· ἐπισχόντι δὲ αὐτῷ τυχικῶς παρηκολούθησεν ἢ ἐν τοῖς <27> δοξαστοῖς ἀταραξία. Ὁ μὲν γὰρ δοξάζων τι καλὸν τῇ φύσει ἢ κακὸν εἶναι ταρασσεται διὰ παντός· καὶ ὅτε μὴ πάρεστιν αὐτῷ τὰ καλὰ εἶναι δοκοῦντα, ὑπὸ τε τῶν φύσει κακῶν νομίζει ποινηλατεῖσθαι καὶ διώκει τὰ ἀγαθὰ, ὡς οἶεται ἄπερ κτησάμενος πλείοσι ταραχαῖς περιπίπτει, διὰ τε τὸ παρὰ λόγον καὶ ἀμέτρως ἐπαίρεσθαι καὶ φοβούμενος τὴν μεταβολὴν πάντα πράσσει, ἵνα μὴ <28> ἀποβάλλῃ τὰ ἀγαθὰ αὐτῷ δοκοῦντα εἶναι. Ὁ δὲ ἀοριστῶν περὶ τῶν πρὸς τὴν φύσιν καλῶν ἢ κακῶν οὔτε φεύγει τι οὔτε διώκει συντόμως· διόπερ ἀταρακτεῖ.

Ἔπερ οὖν περὶ Ἀπελλοῦ τοῦ ζωγράφου λέγεται, τοῦτο ὑπῆρξε τῷ σκεπτικῷ. Φασὶ γὰρ ὅτι ἐκεῖνος ἵππων γράφων καὶ τὸν ἀφρὸν τοῦ ἵππου μιμήσασθαι τῇ γραφῇ βουληθεῖς οὕτως ἀπετύγχανεν ὡς ἀπειπεῖν καὶ τὴν σπογγίαν εἰς ἣν ἀπέμασσε τὰ ἀπὸ τοῦ γραφείου χρώματα προσρῖψαι τῇ εἰκόνι· τὴν δὲ προσασαμένην ἵππου ἀφροῦ ποιῆσαι μίμημα. <29> Καὶ οἱ σκεπτικοὶ οὖν ἤλιζον μὲν τὴν ἀταραξίαν ἀναλήψεσθαι διὰ τοῦ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν φαινομένων τε καὶ νοουμένων ἐπικρίναι, μὴ δυνηθέντες δὲ ποιῆσαι τοῦτο ἐπέσχεον· ἐπισχοῦσι δὲ αὐτοῖς οἷον τυχικῶς ἢ ἀταραξία παρηκολούθησεν ὡς σκιά σώματι.

Ὁ μὴν ἀόχλητον πάντη τὸν σκεπτικὸν εἶναι νομίζομεν, ἀλλ' ὀχλεῖσθαι φαμεν ὑπὸ τῶν κατηναγκασμένων· καὶ γὰρ ῥίγοῦν ποτε ὁμολογοῦμεν καὶ διψῆν καὶ τοιουτότροπά τινα πάσχειν. <30> Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις οἱ μὲν ἰδιῶται δισσαῖς συνέχονται περιστάσεσιν, ὑπὸ τε τῶν παθῶν αὐτῶν καὶ οὐχ ἥττον ὑπὸ τῶν περιστάσεως ταύτας κακὰς εἶναι φύσει δοκεῖν· ὁ δὲ σκεπτικὸς τὸ προσδοξάζειν ὅτι ἔστι κακὸν τούτων ἕκαστον ὡς πρὸς τὴν φύσιν περιαιρῶν μετριώτερον καὶ ἐν τούτοις ἀπαλλάσσει. Διὰ τοῦτο οὖν ἐν μὲν τοῖς δοξαστοῖς ἀταραξίαν τέλος εἶναι φαμεν τοῦ σκεπτικοῦ, ἐν δὲ τοῖς κατηναγκασμένοις μετριοπάθειαν. Τινὲς δὲ τῶν δοκίμων σκεπτικῶν προσέθηκαν τούτοις καὶ τὴν ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἐποχὴν.

12. Якою є мета скепсису?

<25> Рухаючись так, можна було б розібрати й мету скептичного підходу. Адже метою є те, заради чого все звершується і споглядається, сама ж вона [звершується і споглядається] не заради чогось іншого, а як гранична межа прагнень. Ми й донині кажемо, що метою скептика є незбуреність у тому, що улягає гадці [τοῖς κατὰ δόξαν]²⁸, і помірнопідвпливність [μετριολάθεια] у вимушених [речах]. <26> Бо щойно він почав філософувати, тобто судити про уявлення й осягати, які з них є істинними, а які хибними, щоби не збурюватися, він потрапив у рівносильну різноголосицю [ἰσοσθενῆ διαφωνίαν]; не маючи змоги розсудити її, він утримався. А за утриманням випадково послідувала <27> незбуреність стосовно речей, що улягають гадці. Бо той, хто гадає, ніби щось є за природою прекрасним чи поганим, постійно збурюється: коли відсутнє те, що йому гадається прекрасним, він уважає, ніби карається тим, що за природою є поганим, і женеться за тим, що він уважає [νομίζει] добрим; а заволодівши ним, він упадає в ще більше збурення як від того, що бездумно й надмірно надимається, так і від того, що, боячись змін, робить усе, щоб не <28> втратити того, що гадається йому добрим. Хто ж не визначився щодо прекрасного чи поганого за природою, як не уникає нічого, так і не женеться настирливо ні за чим, тому-то він і є незбуреним.

Отож, те, що розповідають про художника Апеллеса, властиве [і] скептикові. Кажуть, що він, малюючи коня й бажаючи зобразити кінську піну, зазнав такої невдачі, що відмовився [від свого наміру] і пожбури в картину губкою, якою очищав пензель від фарб, губка ж, торкнувшись коня, витворила на ньому подобу піни. <29> Так і скептики сподівалися набути незбуреності шляхом судження про невідповідності [ἀνωμαλία] між явленим і мислимим, проте не спромігшись цього зробити, утрималися. Та за їхнім утриманням²⁹ [ἐπισχοῦσι δὲ αὐτοῖς] раптом послідувала незбуреність, немов тінь за тілом.

Далебі, ми не вважаємо, що скептик є цілковито безклопітним [ἀόχλητον], але кажемо, що він клопочеться вимушеними [речами] [τῶν καθηναγκασμένων]: ми визнаємо, що він іноді потерпає [πάσχειν] від холоду і спраги та й інших подібних [речей]. <30> Але звичайні люди [ιδιώται] при цьому мучаться через два види обставин: через саме потерпання [παθῶν] та не менше через те, що вони гадають, ніби ці обставини є поганими за природою. Скептик же, відхиляючи додаткову гадку, ніби кожна з цих речей є поганою за природою, проминає їх поміркованіше [μετριώτερον]. Через це ми й твердимо, що метою скептика є незбуреність у тому, що улягає гадці, і помірнопідвпливність у вимушених [речах]. Дехто з відомих скептиків³⁰ долучає до цього й утримання щодо [предметів] пошуку.

²⁸ Вираз ἐν τοῖς κατὰ δόξαν дослівно перекладається «у тих [речах], що згідно гадок»; Пор. 3.235-237.

²⁸ Вираз ἐπισχοῦσι δὲ αὐτοῖς дослівно перекладається «за ними, які утрималися».

³⁰ За свідченням Діогена Лаертського (9.107), Тімон і Енесідем.

ιγ'. Περὶ τῶν ὀλοσχερῶν τρόπων τῆς ἐποχῆς

<31> Ἐπεὶ δὲ τὴν ἀταραξίαν ἀκολουθεῖν ἐφάσκομεν τῇ περὶ πάντων ἐποχῇ, ἀκόλουθον ἂν εἶη λέγειν ὅπως ἡμῖν ἡ ἐποχὴ περιγίνεται. Γίνεται τοίνυν αὕτη, ὡς ἂν ὀλοσχερέστερον εἴποι τις, διὰ τῆς ἀντιθέσεως τῶν πραγμάτων. Ἀντιτίθεμεν δὲ ἢ φαινόμενα φαινομένοις ἢ νοούμενα <32> νοουμένοις ἢ ἐναλλάξ, οἷον φαινόμενα μὲν φαινομένοις, ὅταν λέγωμεν « ὁ αὐτὸς πύργος πόρρωθεν μὲν φαίνεται στρογγύλος, ἐγγύθεν δὲ τετράγωνος », νοούμενα δὲ νοουμένοις, ὅταν πρὸς τὸν κατασκευάζοντα ὅτι ἔστι πρόνοια ἐκ τῆς τάξεως τῶν οὐρανίων, ἀντιτιθῶμεν τὸ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς δυσπραγεῖν πολλακίς τοὺς δὲ κακοὺς εὐπραγεῖν, καὶ διὰ τούτου συνάγωμεν τὸ μὴ εἶναι πρόνοιαν· <33> νοούμενα δὲ φαινομένοις, ὡς ὁ Ἀναξαγόρας τῷ (κατασκευάζοντι) λευκὴν εἶναι τὴν χιόνα ἀντετίθει, ὅτι ἡ χιὼν ὕδωρ ἐστὶ πεπηγός, τὸ δὲ ὕδωρ ἐστὶ μέλαν, καὶ ἡ χιὼν ἄρα μέλαινά ἐστιν. Καθ' ἑτέραν δὲ ἐπίνοιαν ἀντιτίθεμεν ὅτε μὲν παρόντα παροῦσιν, ὡς τὰ προειρημένα· ὅτε δὲ παρόντα παρεληλυθόσιν ἢ μέλλουσιν, οἷον ὅταν τις ἡμᾶς ἐρωτήσῃ λόγον ὃν λῦσαι οὐ δυνάμεθα, <34> φαμὲν πρὸς αὐτὸν ὅτι, ὥσπερ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὸν εἰσηγησάμενον τὴν αἴρεσιν ἢν μετέρχη, οὐδέπω ὁ κατ' αὐτὴν λόγος ὑγιῆς ὢν ἐφαίνετο, ὑπέκειτο μέντοι ὡς πρὸς τὴν φύσιν, οὕτως ἐνδέχεται καὶ τὸν ἀντικείμενον τῷ ὑπὸ σοῦ ἐρωτηθέντι νῦν λόγῳ ὑποκεῖσθαι μὲν ὡς πρὸς τὴν φύσιν, μηδέπω δ' ἡμῖν φαίνεσθαι, ὥστε οὐδέπω χρὴ συγκατατίθεσθαι ἡμᾶς τῷ δοκοῦντι νῦν ἰσχυρῷ εἶναι <35> λόγῳ. Ὑπὲρ δὲ τοῦ τὰς ἀντιθέσεις ταύτας ἀκριβέστερον ἡμῖν ὑποπεσεῖν, καὶ τοὺς τρόπους ὑποθήσομαι δι' ὧν ἡ ἐποχὴ συνάγεται, οὔτε περὶ τοῦ πλήθους οὔτε περὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν διαβεβαιούμενος· ἐνδέχεται γὰρ αὐτοὺς καὶ σαθοὺς εἶναι καὶ πλείους τῶν λεχθησομένων.

13. Про найважливіші способи утримання [від суджень]

<31> Оскільки ми говорили, що незбуреність слідує за утриманням [від суджень] щодо всіх речей, то слід сказати, як виникає це утримання. Воно виникає, як міг би в цілому хтось сказати, через [взаємо]протиставлення речей. Протиставляємо ми або явлене явленому, або мислиме <32> мислимому, або навпереміну; наприклад, явлене – явленому, кажучи: «та сама вежа здаля здається [φαίνεται] круглою, а зблизька чотирикутною»; мислиме – мислимому, коли тому, хто з упорядкованості небесних справ обгрунтовує існування провидіння, ми протиставляємо, що добрі часто є нещасними, а злі щасливими, і тим самим виводимо, що провидіння не існує; <33> мислиме – явленому, як ось Анаксагор то́му, хто твердив, що сніг білий, заперечив, що сніг – це замерла вода, а вода є чорною, то, значить, і сніг є чорним³¹. З інших намірів ми іноді протиставляємо теперішнє теперішньому, як у вище сказаному, а іноді теперішнє – минулому чи майбутньому. Наприклад, якби хтось висунув нам міркування, яке ми не зможемо розбити, <34> то ми скажемо йому: як до народження того, хто ввів учення, якого ти дотримуєшся, це міркування слухним ще не виявлялося, але приховано вже таким було за природою, так само є прийнятним, що і протилежне висловленому тобою зараз міркуванню покладається [ὑποκεῖσθαι] за природою, але нам воно ще не явилось; тож нам не треба погоджуватися з тим міркуванням, яке нині вважається переконливим. <35> Та щоб нам ретельніше заглибитися в ці протиставлення, я викладу й ті способи, через які досягається утримання, [нічого, утім,] не стверджуючи ні про їхню кількість, ні про їхню силу; далєбі є прийнятним і те, що вони слабкі [σαθροῦς³²], і що їх більше, ніж буде названо.

³¹ Анаксагор, фр. А 97 (Diels-Kranz. Die Fragmente der Vorsokratiker). Пор. 2.244.

³² Прикметник σαθρός означає «зіпсований», «гнилий», «вразливий», «слабкий», «марний».